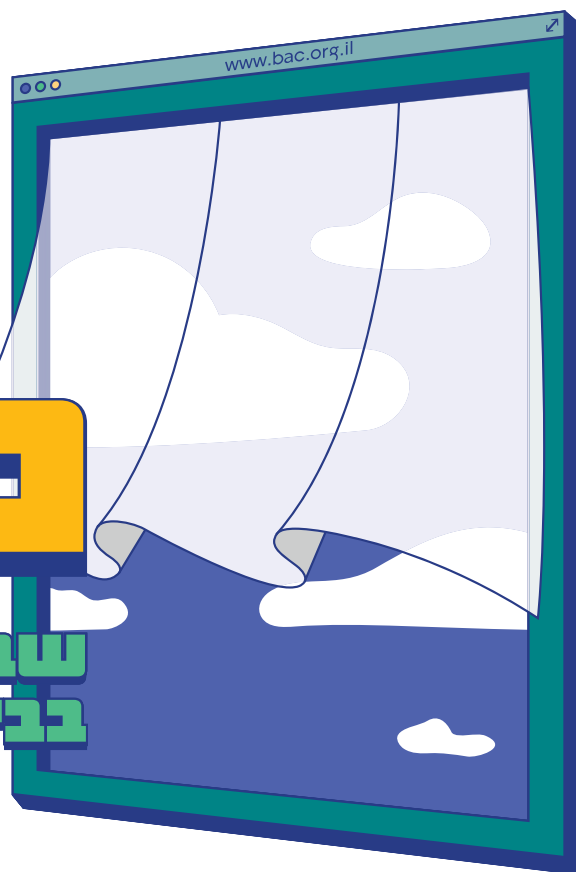

מלקוּם

שבועות וירטואלי
בבית אבי חי

מדוע שותק הברונש?

חירות היוצר נאמנות לקדושה | פרוץ' אביבית לוי

איך מתיישבת חירות היוצר עם יצירה יהודית? האם ביצירה "אין דבר שאין לו מקום"? זוהי הזמנה לפתוח אשנב לבירור בנושא זה.

נתחיל בשיר של זלדה, "שני יסודות", המציג שתי תנועות הפוכות: הלהבה – חושנית, מתפרצת וחסרת מעצורים, ולעומתה הברוש – מאופק ושותק. נעבור דרך פרשנותו של אלחנן ניר לשיר זה כביטוי להלכי "רצוא" ו"שוב" בתוך נפשו של יהודי ירא שמיים כמו גם אצל היוצר, כשהוא מדגיש את עליונות הברוש בחדירה לעומקו של הסוד. חידת הסוד היהודי צפה בתיאור לוחות הברית – "מכתב אלוהים" לישראל, ובו כבר מתבטא קשר מרתק בין הנגלה והנסתר, בין החתום והכתוב לבין הפתוח לאפשרויות. חידה זו מובילה אותנו להתחלקות אחר המושגים חירות וקדושה, ומתוכם לראות התייחסות במקורות לשאלות שהעלינו. נסיים בשיר על תנועה בין דיבור ושתיקה ועל יצירה בקו התפר שבין הנסתר לנגלה.

1 ← שתיקת הברוש

שני יסודות

הלהבה אומרת לברוש
כאשר אני רואה
כמה אתה שאנן
כמה עוטה גאון
משהו בתוכי משתולל
איך אפשר לעבר את החיים
הנראים האלה
בלי שמץ של טרוף
בלי שמץ של רוחניות
בלי שמץ של דמיון
בלי שמץ של חרות
בגאון עתיקה וקודרת.
לו יכלתי הייתי שורפת
את הממסד
ששמו תקופות השנה
ואת התלות הארוכה שלך
באדמה, באויר בשמש, במטר ובטל.
הברוש שותק,
הוא יודע שיש בו טרוף
שיש בו חרות
שיש בו דמיון
שיש בו רוחניות
אך השלהבת לא תבין
השלהבת לא תאמין.

(זלדה, שירי זלדה, הקיבוץ המאוחד, 1985. עמ' 255)

2 ← שתיקה צופנת סוד

"קיימת בשיר חדירה לגנום הנפשי של הרצוא ושוב.
הרצוא הלוהב מלא בטירוף, בדמיון ובחירות, מלא
ברצון לשרוף את העולם. אבל השוב הברושי משוכנע
שאף כי כל האלמנטים הפרועים הללו קיימים בו,
הוא יודע להביא אותם לידי תיקון, לידי אינטראקציה
אפשרית בתוך הקיים, ולא רק לשרפה מכלה. **במובן
זה, השוב הברושי הוא שחופן בתוכו את הסוד
הגדול, הסוד המכיל הן את טירוף הרצוא והן את
התיישבות השוב. לעומתו, הרצוא הלוהב אינו מכיל
– פרט להכלתו את עצמו – כל תנועה אחרת. לכן
הסוד שבו אמנם לא פעם מסעיר ומרשים יותר, אך
פחות סודי וודאי פחות מעמיק.** ניתן לומר שרבים
משיריה של זלדה הם תחנות במסע המתמשך הזה
לגילוי השוב, למפגש עם הזריחות והשקיעות, הירח
והכוכבים בתוך הבית כנימה: 'בלילה ההוא כששבתתי
לבדי / בחרצר הדוממת / גליתי פתאם / שאף ביתי בני
על החוף, / שחיה אני על שפת הירח / והמזלות, / על
שפת הזריחות והשקיעות" (מתוך: שירי זלדה, הוצאת
הקיבוץ המאוחד, 1985); "לא הפכתי לרוח שורקת
בחלל. / אלך אפוא להשקות אותו ציץ דק / עיף למים'
(שם)."

(אלחנן ניר, אם רץ לבך – רוח וקדש בחיי היום-יום,
ידיעות ספרים, 2011. עמ' 108)

3 ← סוד מכתב האלוהים

| והלחת--מעשה אלהים, המה; והמכתב, מכתב אלהים הוא--חרות, על-הלחת.
(שמות לב, טז)

4 ← מהי חירות?

|"אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה. שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף, שנאמר: 'נזם זהב באף חזיה, אשה יפה וסרת טעם'. (משלי, יא, כב) ואומר: "והלוחות מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא חרות על הלוחות", אל תקרא חרות אלא חירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה."
(מסכת אבות ו, ב)

5 ← שבירה כתיקון

|"והלחות מעשה אלוהים המה –
היה ראוי שיזכיר הכתוב כל מעשה הלוחות בפסוק וייתן אל משה (לעיל לא יח), כאשר אמר כתובים באצבע אלוהים. אבל הזכירו בכאן לספר במעלתן, לומר כי לא נמנע משה בכל זה מלשבר אותם, כי חרה לו בראותו המעשה הרע ההוא, ולא יכול להתאפק.
או כענין שהזכירו רבותינו (בשמות רבה ט יא): שפרח הכתב עתה בבואו בגבול העגל במקום הטומאה והחטא."
(פירוש רמב"ן על התורה, שמות לב, טז)

6 ← שבירה וחירות

|"ואמר ריש לקיש, אמר ליה הקדוש ברוך הוא למשה: יישר כחך ששברת."
(בבלי יבמות סב, ע"א)

7 ← חירות המחשבה וקדושת המעשה

|"אי אפשר לבוא למדרגת הקדושה העליונה כי אם על ידי מחשבה חפשית לגמרי. ואי אפשר להמחשבה שתהיה חפשית כי אם אחרי התיקון הגמור של המעשים והמידות בתשובה גמורה מאהבה. כי כל זמן ששמץ הרשעה מונח בלב, הרי הוא משעבד את המחשבה להרע."
(הראי"ה קוק, ערפלי טוהר, המכון על שם הרצי"ה קוק זצ"ל, התשמ"ג)

8 ← אין לך דבר שאין לו מקום?

"הוא היה אומה אל תהי בז לכל אדם, ואל תהי מפליג לכל דבר שאין לך אדם שאין לו שעה ואין לך דבר שאין לו מקום."

(משנה מסכת אבות, ב, ד)

"אל תהי בז לכל אדם – לומר מה יוכל פלוני להזיק לי: ואל תהי מפליג – מרחיק לכל דבר שיש לחוש עליו, אל תאמר רחוק הוא שיהיה ואין לדאוג ממנו."

(ביאור המשנה, פירוש רבי עובדיה מברטנורא)

9 ← חירות היצירה: מקום לדיבור או לשתיקה

מלים שבות אלי
כהד קולו של קורא במדבר
החוזר לעטפו
ולרחיקו מבדידותו אשר
נמזגת בימיו הכלים
אט-אט עד להאלמות.
והן שבות אלי ומתדפקות
להכניסני בסוד הדברים
הנגלים למי שמביט לראות
ארך-על-פי-כן.

(אביבית לוי, פנים באבן, ספרי עתון 77, 2013. עמ' 45)